

ANAOKULLARININ İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDEKİ GELİŞİMİNDE OKUL VE ÇOCUK SAĞLIĞI

Dr. Yahya Akyüz

Ankara Üniversitesi

Dr. Selçuk Uygun

Dr. Osman Kafadar

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Özet

Türkiye’de anaokullarının kuruluşu, Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde anaokullarına ayrı bir önem verilmiştir. Çünkü bu okulların gelişmesi için bazı Avrupa ülkelerine öğrenci ve öğretmenler gönderildiği gibi, anaokulu ile ilgili birçok eser Avrupa’dan getirtilerek Türkçeye çevrilmiştir. İncelemenin merkezinde, Ebul Muhsin Kemal’in, 1916’da yayınlanan “Ana Mektepleri Hıfzıssıhhası” adlı eseri bulunmaktadır. Bu eserden, Meşrutiyet dönemi anaokulları hakkında bazı bilgilere ulaşılabildiği gibi, günümüz anaokulları için de çıkarılabilecek önemli dersler vardır. Araştırmada, “Ana Mektepleri Hıfzıssıhhası” adlı eserden hareketle anaokullarının tarihsel gelişimi, çocuk ve okul sağlığı konuları günümüzle ilişkilendirilerek bütüncül bir yaklaşımla incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Anaokulu, Meşrutiyet Dönemi, Okul ve Çocuk Sağlığı.

HEALTH OF SCHOOL AND CHILD IN THE DEVELOPMENT OF NURSERY SCHOOLS AT THE TIME OF THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY

Dr. Yahya Akyuz

Ankara University

Dr. Selcuk Uygun

Dr. Osman Kafadar

Canakkale Onsekiz Mart University

Abstract

The nursery schools in Turkey were established in the time of the second Constitutional Monarchy (1908 - 1918). In this period, a special attention was devoted to the development of these schools. Teachers and students were sent to European countries, lots of books related to the nursery schools were brought from Europe and translated into Turkish. The book called "Ana Mektepleri Hifzissihhasi", published by Ebul Muhsin Kemal in 1916, is one of these. Significant information can be retrieved from this work about the nursery schools of the time, and lessons for today. In this paper, we study the historical development of nursery schools in Turkey under the light of this book.

Keywords

Nursery School, Epoch of Second Constitutional Monarchy, Health of Child and School.

GİRİŞ

Osmanlı’da anaokullarının kuruluşu 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından az önce özel anaokulları ile başlamıştır. Resmi anaokulları ise, 1912-1913 Balkan Savaşları’ndan sonra açılmıştır (Akyüz, 2004:243). Anaokullarının Osmanlı eğitim sisteminde yer almasının bir miladı olarak görülen II. Meşrutiyette eğitim, Batılılaşmanın etkisi altındadır. Bu dönemde, Avrupa merkezli her türlü telif ve çeviri eserler yayınlanarak ve Avrupa’ya gönderilen öğrenci ve bürokratların gözlem ve deneyimlerinden yararlanılarak eğitim sistemine yeni bir biçim verilmeğe çalışılmıştır.

Bu çalışmada, II. Meşrutiyet döneminde 1332 (1916) tarihinde, İstanbul’da Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından Matbaa-i Âmiri olarak bilinen devlet matbaasında bastırılan Ebul Muhsin Kemal’in çevirip kısmen uyarladığı “*Ana Mektepleri Hıfzıssıbbası*” adlı eserden hareketle anaokullarında okul ve çocuk sağlığı konuları incelenmiştir. Anaokullarının Batılı örneklerle göre çağdaşlaşmaya başlamasının somut bir göstergesi olan bu eser, dönemin anaokulları eğitim düşüncesinin gelişmesi ve eğitim uygulamalarının yanında, eğitimde görülen Batılılaşma hareketlerinin karakteristik özelliklerini yansıtmaya açısından incelenmeye değerdir.

Günümüzde anaokullarının tarihine ilişkin yeni yeni araştırmalar yapılmış olmakla birlikte (Örneğin bkz: Akyüz, 1997; Oktay, 1999; Güler ve Öztürk, 2003), bu konuda daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır.

Konunun Önemi

1908 ve 1911 yıllarında İstanbul Sultanisi’nde bir ara müdürlük de yapan Ebul Muhsin Kemal’in (www.ielev.org.tr) yazmış olduğu bu eser, çeviri özellikleri taşıyan, Osmanlı’da anaokullarının gelişiminde katkısı olduğunu düşündüğümüz ve anaokulları hakkında okul sağlığı açısından bütüncül yaklaşım sergileyen bir çalışmadır. “*Ana Mektepleri Hıfzıssıbbası*” adlı bu çalışmada “okul sağlığı”yla ilgili anaokullarının kuruluşu, okul binaları ve donanımları, anaokulu programları, okulda izlenmesi gereken yöntem ve teknikler, okul güvenliği, çocuk hastalıkları ve bunlarla ilgili mücadele yolları vb. bir çok konuda bilgiye ulaşmak mümkündür. Sağlıklı bir eğitim ortamı, öğrenciler, özellikle anaokulu öğrencileri için önemlidir. Bu açılarından kitap incelenmeye değer ve işlevseldir. Çünkü eserden hareketle anaokullarında okul sağlığı konusu, günümüzde de önemini korumaktadır. Ancak bu çalışma sadece bu eserin incelenmesinden ibaret değildir. Anaokullarının gelişimi, okul ve çocuk sağlığıyla ilgili bir çok konu araştırmada derinlemesine incelenmiştir.

Konunun İnceleme Yöntemi ve Planı

Konu, aşağıdaki temel başlıklar altında incelenmiştir:

- Batılılaşma hareketleri bağlamında anaokullarının doğuşu ve gelişimi,
- “*Ana Mektepleri Hıfzıssıbbası*” adlı kitabın belli başlı özellikleri,
- “*Ana Mektepleri Hıfzıssıbbası*” adlı kitabın “okul sağlığı” açısından değerlendirilmesi,
- “*Ana Mektepleri Hıfzıssıbbası*” adlı kitaptan, Türkçe açıklamalarla yeni harflere çevrilmiş ve günümüzde de güncelliğini koruyan, bazı konularla ilgili metinler ve bunlara ilişkin yorum ve değerlendirmeler.

“*Ana Mektepleri Hıfzıssıbbası*” adlı kitabın okul ve çocuk sağlığı açısından değerlendirilmesi yapılırken, kitaptan seçilen metinler ve bu metinlere ilişkin açıklama ve değerlendirmeler bir arada ele alınmıştır. Doğrudan metinlere yer verilirken eğik yazı (italik), metinleri tamamlayıcı ya da açıklayıcı nitelikteki yorumlar da normal (dik) harflerle yazılmıştır.

Anaokullarının Doğuşu ve Gelişimi

Türkiye’de erken çocukluk eğitimi hemen hemen Batıdakilerle aynı gelişme süreci göstermiştir (Oktay, 1999:189). Batı’da endüstriyel devrimin ortaya koyduğu sosyo-ekonomik koşullar bugünkü anlamda anaokullarının kuruluşunu zorunlu kılmıştır. Çünkü, endüstriyel alanlarda çalışan kadınların çocuklarının bakımı ve eğitimi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözümü olarak erken çocukluk eğitimi, kreşler, çocuk bahçeleri, çocuk yuvaları, anaokulları, çocuk kulüpleri vb. kurumlar gelişmiştir. Türkiye’de ise, ciddi bir endüstrileşme olmamasına karşın, savaşlar nedeniyle yitirilen erkek insan gücü yerine kadınlar çalışmaya başlamış ve bu kadınların çocuklarının ya da savaşlarda ailelerini kaybeden çocukların bakımı ve eğitimi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de bugünkü anlamda okul öncesi eğitim kurumlarının kurulmasından önce, erken yaş çocuklarının eğitimini üstlenen bazı eğitim kurumları mevcuttu. Bu kurumlar, esasında anaokulu olarak kurulmamakla beraber, kısmen bu işlevi de görüyorlardı. Bunlar, sıbyan mektepleri, ıslahhaneler, Dârüleytamlardı.

Kuruluşları Karahanlı ve Selçuklulara kadar çıkan sıbyan mektepleri, zorunluluk olmadan 5-6 yaşındaki çocukları alan, onlara 3-4 yıl boyunca *Kur’an* okumayı, namaz kılmayı, duaları, bazen de biraz yazı yazmayı öğreten kurumlardı. Ancak sıbyan mekteplerine kimi veliler, daha küçük yaşlardaki çocuklarını da gönderiyorlardı. Bundan amaç, çocuğun bir şey öğrenmesi değil, mektepte uslu oturup oyalanması ve annesinin de evde rahat kalması idi. Sıbyan mektebi hocası için böyle küçük çocukları zaten tek oda olan okuluna alıp bir köşeye oturtmasında sakınca yoktu... Bu bakımdan sıbyan mektepleri kısmen anaokuluna, daha doğrusu çocuk yuvası ve kreşlere benzetilebilir. Islahhanelere ve Dârüleytamlara gelince, bunlar çoğunlukla savaşlarda ailelerini kaybeden çocukların barındırıldı-

ğı kurumlardır. Ancak kaynaklar, bu kurumlara anaokulu yaşındaki çocukların da alındıkları ve barındırıldıklarını göstermektedir (Akyüz, 1997; ss. 154-157).

Sıbyan mektepleri, ıslahhaneler ve dârüleytamların yanında, anaokullarının kuruluşunda Osmanlı son döneminde ortaya çıkan sınırlı sayıdaki kültürlü ve varlıklı ailelerin çocukları için özel olarak tuttıkları mürebbiyelerin de etkilerinden söz edilebilir.

Mürebbiye, varlıklı ailelerin çocuklarına ücret karşılığı bakan ve onları eğiten kadındır. Osmanlı son döneminde kültürlü ve varlıklı aileler, çocuklarının küçük yaşta bir yabancı dil öğrenmesi ve daha iyi bakılması ve eğitilmesi için mürebbiyeler tutmuşlardır. Bu mürebbiyelerden bazıları yurt dışında, Batıda eğitim görmüş yabancı kadınlardır. Bu kadınlar, memleketlerinde görmüş oldukları bazı eğitimsel kural ve ilkeleri, kendi usullerince, mürebbiyelik yaptıkları çocuklar üzerinde uygulamaya çalışmışlardır.

Küçük çocukları için mürebbiye tutan bazı ailelerin yanında kimi varlıklı aileler de, çocuklarına daha iyi eğitim-öğretim verebilmek için onların küçük yaşta eğitilmeleri gerektiği görüşünden hareketle, Batı örneğine uygun açılan anaokullarında çocuklarını okutabilmeyi bir ayrıcalık olarak görmüştür. Örneğin II. Meşrutiyet yıllarında dönemin eğitimcilerinden Satı Bey, İstanbul Beyazıt'ta özel bir anaokulu açmıştır. Bu okul, kısa bir süre sonra İstanbulda varlıklı ailelerinin iltimaslı bir okulu haline gelmiştir. Çocuklar atlar, arabalar ve uşaklarla mektebe gelmeye başlamışlardır (Akyüz, 1997; s.158). Bu yönüyle Satı Bey'in okulu, yalnızca üst tabakanın, zengin çocukların mektebi görünümündedir.

Anaokulları, Osmanlı ülkesindeki azınlıklar arasında daha önceden yayılmıştır. Müslümanlar tarafından açılan Türk anaokulları için ise, geç kalınmıştır. Türkiye'de 1908 tarihinde II. Meşrutiyetin ilanından hemen önce ve sonra Batı örneklerinden esinlenerek bugünkü anlamda anaokulları kurulmaya başlanmıştır. Ancak bu okulların kurulması aşamasında ciddi bir hazırlık yapılmamıştır. Ana mekteplerine “muallime” yani kadın öğretmen yetiştirilememiş olduğundan, Türk anaokullarına Ermeni, Yahudi muallimeler atanmış ve okulların her işi onlara bırakılmıştır. Öyle ki, okulların şarkılarını ve şiirlerini bile onlar yazmışlardır (Akyüz, 2004; s.243). Aslında bu öğretmenlerin uyguladıkları öğretim metotları da Avrupa'nın çoktan terk ettiği, zararlı bir öğretim metodu olmasına rağmen bizde gayet olumlu ve değerli sayılmıştır (Ergün, 1996; s.193). Meşrutiyet yıllarında anaokullarında daha çok Pestalozzi, Frobel, Montessori gibi ünlü pedagogların yöntemleri uygulanmaya çalışılmıştır. Bu pedagogların isimleri, o yıllarda Türk eğitimcilerin dilinden düşmüyordu. Ancak adı geçen pedagogların yöntemleri konusunda yeterli bilgiye sahip olan anaokulu öğretmeni de yok denecek kadar azdı.

Meşrutiyet döneminde anaokulu açan ve bu kurumların gelişmesine katkıda bulunan eğitimcilerden biri de Kâzım Nami Duru'dur. 1909'da Avusturya-Macaristan'a yapılan bir geziye katılan Kâzım Nami, Peşte'de çocuk bahçesi

öğretmeni yetiştiren iki yıllık bir okulu gezmiş ve dönünce, Selânik'te Ravza-i Sıbyan mektebi içinde bir çocuk bahçesi sınıfı açmıştır. Karşılaştığı en büyük zorluk, öğretmen sağlama konusunda olmuştur. Yahudilerin Allians Israelit adındaki okulundan yetişmiş iki bayanı öğretmen olarak almış, Frobel usulünün ilk bilgilerini de onlara kendisi vermiştir (Akyüz, 1997; s.158).

Osmanlı'da Batılılaşma hareketi, başlangıçta Fransız etkisinde gelişirken sonraki yıllarda, özellikle II. Meşrutiyet döneminde tüm Avrupa'nın etkisi altına girmiştir. II. Meşrutiyetin başlarında doğan anaokullarının gelişiminde ise, İsviçre usulünün de etkisi görülmüştür (Ergün, 1996; s.193). Ancak genel eğitimde Fransız etkisi, II. Meşrutiyet yıllarında da ağırlığını korumuştur. Nitekim incelenen "*Ana Mektepleri Hıfzıssıhbasi*" adlı bu eser, Fransızca'dan tercüme ve kısmen telif edilmiş bir çalışma görünümündedir. Kitapta, daha yeni kurumsallaşmakta olan anaokullarının şekillenmesinde genelde Fransa anaokullarından örnekler verilmiştir. Özellikle, Fransa'nın 1887 tarihinde özel öğretim hakkında çıkardığı bir kanuna sık sık atıf yapılmıştır. İsviçre, İtalya ve Almanya'dan da örneklerle yer verilen eserde, genelde Fransız anaokulları örnek olarak gösterilmiştir.

İncelenen Eserin Temel Özellikleri

Bu yazımızda incelenen "*Ana Mektepleri Hıfzıssıhbasi*" adlı eser, 76 sayfadan ibaret olup küçük bir öğretmen kılavuz kitabı niteliğindedir. Başka bir ifadeyle bu eser, anaokulları için hazırlanmış bir "okul sağlık bilgisi" kitabıdır. Okul sağlık bilgisi, okulun kuruluş yeri ve bina yapısından, ısıtma, aydınlatma ve temizlik araçları ile her türlü eşyasına varıncaya kadar sağlık koşulları, okula başlama yaşı, ders tür ve saatlerinin sayısı ile dağılımı, teneffüsler, tatiller, cezalar.. gibi öğretimle ilgili sağlık kurallarını inceleyen ve çocukların okulda sağlıklı yaşamalarını sağlayan ve araştıran bir bilim dalıdır (Öncül, 2000; s.815).

Anaokulu öğretmenleri için sağlık bilgisi alanında temel bir el kitabı niteliğinde olan bu eserin, Ana Muallime Mektebi'nde okutulup okutulmadığı konusunda elimizde kesin bilgi bulunmamaktadır. Eserin kitap olarak basılmazdan önce, en azından bazı bölümlerinin *Tedrisat Mecmuası*'nda tefrika halinde yayınlandığını biliyoruz (Örneğin bkz: *Tedrisat Mecmuası*, 1329, sayı 23-24: 103, 211). Kitabın, içerdiği konulardan hareketle Batıdaki okul sağlığına ilişkin son gelişmeleri de yansıtması özellikleri nedeniyle, dönemin meslekten yetişen ve yetişmeyen anaokulu öğretmenleri için yararlı bir eser olduğu kanaatini taşıyoruz. Hatta bu eserde okul sağlığıyla ilgili bazı temel bilgilerin, günümüzde de geçerliliğini koruduğu ve bunların üzerinde durulması gereken konular olduğu söylenebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, kitap, Fransızca bir eserin çevirisi niteliğindedir. Ancak, kimden çevrildiği konusunda bir saptamada bulunmak güçtür. Eserin içeriğinde sık sık 18 Kânun-ı Sâni 1887 tarihinde Fransa'da yayınlanan özel öğretim kanununa göndermelerde bulunulmakta ve daha çok Fransızca kaynaklara atıf yapılmaktadır. Çalışmada görülen bu özellikler, eserin daha çok çeviri

niteliğinde bir kitap olduğu varsayımını güçlendirmektedir. Ancak bu eser, birebir çeviri niteliğinde değildir. Eserde yer yer Türk anaokullarına ilişkin uyarılama, eleştiri ve önerilere de yer verilmektedir. Başka bir ifade ile, Fransız anaokulları için yazıldığını düşündüğümüz orijinal eserin, II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı eğitim sistemine bu çeviri niteliğindeki çalışma ile uyarlanmaya çalışıldığını görüyoruz. Bu uyarılama çalışmasında, Osmanlı toplumunun sosyo-kültürel ve ekonomik koşulları pek gözönüne alınmamıştır. Çünkü, Osmanlı’da henüz yeni gelişmekte olan anaokullarında içerikte yer alan koşulları sağlamak ve bunları uygulamak pek gerçekçi görünmemektedir.

İçerikte bazı konularda alternatif görüş ve yaklaşımlara yer verilmesi, çalışmanın bilimselliğini güçlendirmektedir. Ancak eserde atıf yapılan düşünür ve yazarlar Türkçe literatürde bilinmeyen kişilerdir. Küçük çocukların eğitimine önemli katkılar sağlayan Rousseau, Decroly, Pestalozzi, Montessori, Frobel..., gibi reformist eğitimcilerle atıf yapılmaması şaşırtıcıdır.

Elektronik taramalarda, Ebul Muhsin Kemal’in bir ara İstanbul Lisesi’nde 1908 ve 1911 yıllarında iki defa müdürlük yaptığı bilgisine ulaşıyoruz (www.ielev.org.tr). Bir öğretmen olduğunu tahmin ettiğimiz Ebul Muhsin Kemal’in uzmanlık alanının ne olduğu ve nerede, ne öğrenim gördüğü konularında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Kemal’in, “*Ana Mektepleri Hıfzıssıhha*” eserinden anladığımız kadarıyla bilgi görgü artırmak amacıyla bir ara Fransa’ya gönderilen aydınlardan olduğunu tahmin ediyoruz. Muhtemelen bu eserini Ebul Muhsin Kemal, 1913 yılları sonunda resmî anaokulları kurma işiyle doğrudan görevlendirilen Dârümuallimât Müdürü İsmail Mahir Efendi’nin girişimiyle yazdı. Çünkü eserin en azından bazı bölümlerinin 1913-1914 yıllarında *Tedrisat Mecmuası*’nda bir yazı dizisi halinde yayınlandığını biliyoruz. Aynı yıllarda Bakanlık, Dârümuallimât’ta, anaokulu öğretmenini yetiştirmek için “*Ana Muallime Mektebi*” ve ayrıca diğer anaokullarına öğretmen yetiştirici sınıflar açmış ve bunlar için Avrupa’dan 60 kadar anaokulu kitabı getirtmiş ve Türkçe’ye çevirtmiştir (Ergün, 1996; s.193).

1915 (1331) tarihli Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamanamesi’nde Ana Muallime Mektebi (anaokulu) programında diğer derslerin yanında Hıfzıssıhha (okul sağlık bilgisi ya da sağlığı koruma bilgisi) dersine de ayrıca yer verilmiştir (a.g.n., 1331; s.11). 1930’lu yıllara gelindiğinde Kız Öğretmen Okulunun programında Hıfzıssıhha dersi yaklaşık aynı içerikle yerini korumuştur (*İstanbul Kız Muallim Mektebi*, 1933; ss.178-179). Dârümuallimât’ın İkinci ve üçüncü sınıflarında haftada birer saat olarak gösterilen (a.g.e, 1933; s.46) bu dersin içeriği, 1330 (1914) tarihli Dârümuallimât programında şöyle belirtilmiştir:

“Hıfzıssıhhanın Kavanin-i Esasisi (sağlık korumanın temel ilkeleri), hastalıkları tanıma, korunma yolları ve önlemler, intaniye, verem, mikropların oluşumu ve yayılması hakkında genel bilgilerdir. Dersin konuları şu şekildedir: En önemli intaniye hastalıkları, yayılması ve korunma yolları, aşı ve önemi; hava, su ve

güneşin hastalıklarla ilişkisi, çeşitli içecekler, bireyin sağlığının korunması (kan, cilt, saç, kulak, göz, diş, ayak vb. bakım ve sağlığı), bedensel egzersizlerin önemi, elbiselerin ve beşiğin kullanımı ve temizliği, dezenfekte edilmesi ve sağlığı koruma ile ilişkisi hakkında bilgiler; ev temizliği ve sağlık, banyo, tuvalet, mutfak, atık sular, dezenfekte yöntemleri, çeşitli haşarat (sivrisinek, fare, tahta kurusu...) ve korunma; çeşitli tedavi yolları, lapalar, hardal yakısı, şişe çekmek, iğne, kan dindirme, yaraların tımarı, sargılar, yanık, kırık-çıkık, kesik, ishal, boğulma, ısırma vb. kaza durumunda tedaviye kadar yapılması gerekenler, alınması gereken önlemler. Çocuğun bakımı, ilk diş çıkarması, ilk adımlar, süt verme ve memeden kesme, ve sonrası verilecek gıdalar, bireysel hijyen, elbise hijyeni, mesken hijyeni vb. konular” (Güler ve Öztürk, 2003; s.270).

1930’lu yıllardaki Hıfzıssıhha dersinin içeriği (*İstanbul Kız Muallim Mektebi*, 1933; ss.178-179), 1914 tarihli programla benzeşmekle birlikte, konuların yoğunluğu ve sistematığı yönünden belirgin farklar vardır. Bu ders 1930’lu yıllarda konular itibarıyla daha da sistematik ve anlaşılır hale gelmiştir. 1930’larda dersin içeriği, genel sağlık bilgilerinden okul sağlığına doğru bir yönelim göstermiştir. Başka bir ifade ile, ana muallim mekteplerinde Hıfzıssıhha dersi, bu süreçte, “okul sağlığı” bağlamında ayrı bir disiplin olarak olgunlaşmıştır. Ebul Muhsin Kemal’in 1916 tarihinde yazmış olduğu “*Ana Mektepleri Hıfzıssıhhası*” adlı eserinin içeriği, 1930’lu yıllardaki Kız Muallim Mektebi Programında yer alan içeriğe daha uygundur.

İki kısımdan (bölümden) oluşan kitabın 1. ve 2. bölümünde geçen konu başlıkları şunlardır:

Birinci Kısım

- I. Mektep Binaları ve Tertibât-ı Umûmiyeleri
- II. Mektep Binaları ve Tertibât-ı Dâhiliyeleri
- III. Muallim Meskeni
- IV. Mektep Eşyaları
- V. Tenvir (Aydınlatma), Teshîn (Isıtma) ve Tecdid-i Hava (Havalandırma)
- VI. Süpürme, Temizleme ve Dezenfeksiyon
- VII. İçilecek ve Kullanılacak Sular.

İkinci Kısım

- I. İkidenden Yedi Yaşına Kadar Olan Çocuğun Neşv-ü Neması (Gelişimi)
- II. Çocuğun Hıfzıssıhhası
- III. Tagaddiye (Beslenme)- Meşrubat ve Mektep Bakkaliyeleri

IV. Terbiye-i Bedeniye ve Oyunlar- Serbest Oyunlar ve Mürettep (düzenli, planlı) Oyunlar

V. Başlıca Çocuk Hastalıkları

Kısaca ana başlıklarını verdiğimiz bu eserde ele alınan konular oldukça kapsamlıdır. Okul binalarının yapımından donanımına kadar ve tüm okul yaşantısını sağlık bağlamında inceleyen bu eserde bir çok ayrıntıya yer verilmiştir. Okul sağlığını bu kadar kapsamlı ve ayrıntılı ele alan bir başka çalışma, günümüzde dahi yapılmış değildir. Anaokullarında okul sağlığı konusunu bütüncül bir yaklaşımla inceleyen bu eserin, II. Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyetin başlarında önemli bir boşluğu doldurduğu kuvvetle muhtemeldir.

Eserde Günümüzde de Güncelliğini Koruyan Bazı Görüşler ve Değerlendirilmeleri

Burada ele alınan konu başlıkları, “*Ana Mektepleri Hıfzıssıhba*” adlı incelediğimiz eserde geçen bazı konuları kapsamaktadır. Kitapta geçen bir çok konu içerisinden sınırlı sayıdaki belli metinleri seçmemizin nedeni, seçilen bu konuların günümüz anaokulları için de geçerliliğini koruduğu varsayımımızdır. Metin içinde yer verilen konular ve bunlara ilişkin açıklama, değerlendirme ve yorumlarımız anaokullarında okul ve çocuk sağlığı konularıyla ilişkilidir.

Kitabın birinci kısmında okul binalarının planı ve iç mekânları sağlık açısından değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle kitabın bu kısmında sağlıklı bir okul binası ve bu binanın iç düzeni ve kullanımını nasıl olmalı sorusuna cevap aranmıştır.

I. Kısım

1. Mektep Binaları ve Tertibât-ı Umûmiyeleri (Genel Düzenlemeleri)

Ana mektebi için intihâb (seçilecek) edilecek arsa, havadar bir mevkiye olmakla beraber çocukların ikametgâhlarına da yakın olmalı ve mektep ile çocukların meskenleri arasındaki sokaklar temiz ve yaya kaldırımlarını hâvi bulunmalıdır; böyle olmadığı takdirde sokaklarda çocuklar otomobillerin geçitleri üzerinde yürüyeceklerinden daima hayatları tehlike altında kalır. Mektep arsaları mezarlıklardan, fabrikalardan, sağlığa zararlı binalardan, fışke ve fışke suyu çukurlarından, şarap ve kabvehanelerden ve bilumum (tüm) gürültülü ve muzır-ı sıhba (sağlığa zararlı) veya tehlikeli ebniyeden (yapılardan) uzak olmalıdır.

İncelediğimiz eserdeki görüşlere bugünkü bilgilerimiz ışığında bakarsak, görürüz ki, okulun fiziksel olarak inşa edileceği yeri belirleme, uygun bir eğitim-öğretim ortamı oluşturma sürecinde ilk aşamadır (Işık, 2004:13). Sağlıklı bir eğitim-öğretim ortamının oluşturulmasında okul sağlığı ve güvenliği her zaman ele alınması gereken temel konulardandır. Onun için okul yeri seçiminde, öğrencilerin rahatça ulaşabilecekleri bir mekân düşünülürken aynı zamanda trafik vb.

gürültülü çevreden uzak, onların sağlıklarını olumsuz etkileyecek etkenlerden arınmış yerler tercih edilmelidir. İşte, incelediğimiz eser bu temel fikirleri dile getirmektedir.

Dershanelerin Vaziyeti

Güneşin mikroplar üzerinde olan tesirat-ı tahripkaranesi (öldürücü etkileri) pek ma'rufdur (berkeşçe bilinen bir şeydir). Onun için dershanelerin doğrudan doğruya güneş alması en ehemmiyetli şerait-i sıhhyedendir (sağlık koşullarındandır). Fakat dershanelere güneş, ders-ten evvel, yani çocukların bulunmadığı zaman girmelidir. Ders esnasında sadece semanın ziyası (ışığı) gelmelidir.

İncelediğimiz metindeki bu görüşler bugün de geçerliğini korumaktadır. Şöyle ki, sınıfların aydınlatılması, mümkün olduğunca güneş ışığından yararlanarak sağlanmalıdır. Aydınlatmanın yetersiz olduğu ya da fazla olduğu durumlar, insan sağlığı için uygun değildir (Işık, 2004; s.17). Ülkemizde okul öncesi okullaşma oranı oldukça düşüktür (2002 Yılı Başında Milli Eğitim, 2002; s.131) ve müstakil anaokulu binası yok denecek kadar azdır. Bu boşluk, ilköğretim okulları bünyesi içinde ana sınıfları ile kısmen doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak ana sınıfları dershaneleri, genelde zemin katlarda ve güneş ışığının az olduğu ortamlarda bulunmaktadır. Oysa anaokulu binaları, sıcak ve sevimli bir görüntüye sahip ve güneşe bakmalı, güneş görmeli ve tek katlı olarak planlanmalıdır (Poyraz ve Dere, 2001; s.53). Şu halde, incelediğimiz eser bugün de geçerli olan çok doğru ilkelere yer vermiştir.

2. Mektep Binaları ve Tertibât-ı Dâhiliyeleri (İç Düzenlemeleri)

Bu bölümde, anaokullarının iç düzenlemesi ve çeşitli bölümleri sağlık açısından ele alınıp değerlendirilmiştir. Bunlar elbise odası, konuşma ve müdire odası, doktor odası, teneffüs odası, dershane, uyku odası, temizlik odası, banyo duşları, yemekhane, mutfak, abdesthane (tuvalet), okul bahçesi vb. zorunlu kullanım alanlarıdır. Bu alanların nasıl bir plan dahilinde olması gerektiği ve iç donanımları, ayrıntılı olarak betimlenmiştir. Okul binasının iç düzeniyle ilgili bazı metinler şöyledir:

Ana mektebinin hıfzı sıhha nokta-i nazarından (sağlık açısından) aksam-ı muhtelifesini (çeşitli bölümlerini) gözden geçirelim. Mektebin medhal (giriş) kapısı, küçükler tarafından kolayca açılabilir ve kapının üzerindeki kilidin tokmağı mini minilerin avuçlarının tutup kavrayabileceği cesamette (büyüklükte) olmalıdır ve tehlike zamanında çocukların hemen sokağa fırlamaları için kapı içeriden dışarıya dahi açılmalıdır ve bu medhal kapısının üstünde, çocukları yağmurdan ve kardan muhafaza için, bir saçak bulunmalıdır.

Melbüsat (Elbise) Odası

Melbüsat odası, geniş bir oda olup şakirdan (öğrenciler), üstlerindeki libaslarını (mantolarını, başlıklarını, baş ve omuz örtülerini, boyun şallarını, papuçlarını) buraya bırakırlar. Bu odada şemsiyelikler de vardır. Melbüsat odasının tanziminde (düzenlenmesinde) gayet müdekkikane (incece inceye araştırarak) hareket etmelidir. Elbise yalnız tıfılatı (küçük

canlıları değil, emraz-ı münten (bulaşıcı hastalık) tohumlarını da ihtiva edebilir ve bu suretle bunlar sirayet (bulaşma) ve hastalığın intişarına (yayılmasına) bir vasıta olabilirler. Melbûsat odası, duvarlara çakılmış âdi vidalarla iktifa edilmiş (yetinilmiş) basit bir şekilde olmayacak. Ön tarafları açık ve ayrı ayrı mevzû dolapları (kullanımlarına göre ayrılmış, ayrı ayrı konmuş dolapları) ihtiva edecektir.

Tabib Odası

Tabib odası müdire odasının yakınında olacaktır. Bu oda ana mektebinde iki vazife ifa eder (görür): Biri, şüpheli çocukların muayenesi için tabibe mahsus odadır. Diğeri, tabibin mercut olmadığı zamanda birden bire hastalanan ve ebeveyni hanesinde bulunmamak hasebiyle hemen hanesine (evine) gönderilmeleri mümkün olmayan çocukların tecrid (ayırma) odasıdır.

Teneffüs Odası

Teneffüs odası, çocukların serbesti-i tam (tam serbestlik) içerisinde oynayabilmelerini temin edecek (sağlayacak) bir vus'atta (genişlikte) olmalıdır. Ana mekteplerinde teneffüs odaları yerine kaim olabilecek tarzda (geçebilecek şekilde) inşa edilmiş olacaktırlar. Yağmur yağdığı ve soğuk zıyade (çok) olduğu ve bu sebeple bahçeye çıkarılmadıkları zamanlarda çocukların teneffüslerine salih (elverişli) olacaktır.

Dershane

Her ne kadar ana mektebi dershanesinde çocuk, ibtidai mektebi talebesi (ilkokul öğrencisi) kadar uzun müddet kalmayacak ise de dershanenin yine mümkün mertebe (ölçüde) sıbbî (sağlıklı) olması lazımdır...

Dershanenin kapıları daima koridora açılıp doğrudan doğruya harice (dışarı) açılmamalıdır ve kapılar tercihen bir kanatlı fakat genişliği kafi derecede, yani iki çocuk yan yana olduğu halde kolaylıkla çıkabilecek genişlikte olacaktır. Ve bir de kapılar, iki tarafa da açılır surette yapılabilirlerse de ekseriyetle tehlike veya yangın zamanında çocukların kolaylıkla dışarıya çıkabilmelerini temin için yalnız içeriden dışarıya açılır tarzda yapılmalıdır.

İstirahat (Uyku) Odası

İstirahat odası dershaneye bitişik olacak ve iki oda arasında muallimenin uyuyanlara nezaretini temin zımnında (kontrolü için) camlı bir bölme bulunacak. Bu oda bilhassa öğleden sonra kullanılacağından, kullanılacağı esnada gölge olması için şarka müteveccih (doğuya dönük) olmak lazımdır.

Abdesthane (Tuvaletler)

Hıfzıssıhha nokta-i nazarından şayanı tetkik ve mütalaa bir mesele (önemle araştırılması ve düşünülmesi gereken bir konu) varsa o da abdesthane meselesidir. Fransa'da daima abdesthaneler mektebin bahçesinde, sınıflardan uzak ve ayrı bir bina dahilinde bulundurulur. İsviçre'de ve Almanya'da bilakis ya birinci kat altındaki katta veya zemin katında hülasa (sonuçta) aynı bina dahilinde yapılır. Bunların hepsi ana lağımıyla birleşir ve gaitatı (dışkıyı) kolayca temizleyip götürmek için kafi (yeterli) miktar suyu hâvi bulunur (suyu bulunur). Bu tarz abdesthaneler ötekilerine müreccabtır (tercih edilir).

Avlu (Okul bahçesi)

Avluya ağaç dikilmelidir. İklim ve memlekete (bölgelere) göre ağaçların cinsi değişir. Ağaçların içerisinde en ziyade gölge verenler intibaflı olmalıdır (seçilmelidir). Fakat o surette dikilmeli ki, ne pencereleri kapatsın, ne de ziyaya mani (aydınlığa engel) olsun. Hiç olmazsa avlunun kenar bir tarafına mümkün olduğu takdirde çiçek dikilmelidir.

Muallime Meskeni (Lojmanı)

Kitabın birinci kısım üçüncü konusunda muallimelerin meskeni (öğretmen lojmanı) sorununa değinilmiş ve her anaokulunda anaokulu müdiresi olan öğretmenlerin aileleriyle birlikte oturabilecekleri uygun büyüklükte lojmanların gerekli olduğu vurgulanmıştır. Bu lojmanların iç düzeni aynı zamanda veliler için örnek nitelikte olacağı belirtilmiştir. Meşrutiyet yıllarında yapılan anaokulu binalarının üst katları, genelde anaokulu müdiresinin lojmanı olarak hizmet vermiştir.

Meklep Eşyası

Bu kısımda dörtten altı yaşına kadar olan çocuklar için anaokullarında ne tür eşyaların bulunması gerektiği ve bunların ebatları ayrıntılı olarak, çocukların sağlığı açısından değerlendirilmiştir. Örneğin bir teneffüs salonunda iskemlelerle ilgili bilgiler şöyledir:

Teneffüs salonu arkalıkları hafifçe münhani (eğik) iskemleler ile muhat (çevrili) bulunacak ve keşalilik, ister çocukların boyuna göre yapılmış tahtadan münhani koltuklar, ister kolayca naklölunabilen ve arkalıkları düriilen (bükiilen) iskemleler gibi mütebarrik (hareketli) iskemlelere malik (sahip) olacak. Aynı zamanda burada küreke, kova... gibi oyuncaklar bulunmalıdır.

Biz istiyoruz ki, madenden hiçbir oyuncak bulunmasın, zira tehlikelidir. Bütün oyuncaklar tahtadan ve kolayca dezenfekte edilebilir olmalıdır. Her şakirdin (öğrencinin) kendine ait oyuncakları olması en muvafik (uygun) olanıdır.

Genel olarak kuramcılar, oyunun çocuk gelişiminde önemli bir rol oynadığı konusunda görüş birliği içindedirler. Çünkü oyun, çocuğa hem dış dünyadaki nesne ve kişilerle hem de iç dünyasındaki düşünce ve duygularla bağsetmeyi öğretir (Artar, 1999; s.118). Anaokullarında önemli bir yere sahip olan oyun ve oyuncaklar onların güvenliğini ve sağlığını tehlikeye atmamalı. Sert ve temizlenmesi güç olan oyuncaklar yerine plastik ve kolayca dezenfekte edilebilen oyuncakların anaokulu oyun salonlarında bulundurulması önemle vurgulanmıştır. İncelediğimiz eserde bu konuda geçerli görüşler ileri sürülmüştür.

5.Tenvir, Teshîn ve Tecdid-i Hava

Bu başlık altında, sağlık koşulları açısından anaokullarının aydınlatılması, ısıtılması ve havalandırılmasıyla ilgili kural ve ilkelere değinilmiştir. Bunlardan bazıları, teknolojinin gelişmesi ile güncelliğini yitirmiştir. Ancak bazı kural ve ilkeler-

den günümüzde de çıkarılması gereken dersler vardır. Günümüz anaokulları, yeterince aydınlatılabiliyor mu, ya da havalandırılabilir mi? Günümüzde, bir çok araştırma göstermektedir ki okul öncesi eğitim kurumlarında havalandırma sistemi yoktur (Poyraz ve Dere, 2001; s.65). Bir çok okulumuzda ise, ısınma problemi ayrı bir sorundur. Bu konulardaki bazı metinler şöyledir:

Tenvir (Aydınlatma)

Mektep, zıyaya müstağrak (güneş ışığının bol girdiği yer) olmalı. Ziya, ruhu ferablattır ve fazla olarak dezenfeksiyonu zı kudret (temizleme gücü kuvvetli) bir faaliyetdir. Malumdur ki, güneşin şuaatı (ışınları) tabt-ı tesirinde (altında) en metin (dayanıklı) müvellidül maraz (hastalık doğuran) mikropları bile yavaş yavaş mahv olurlar (ölürler).

Ana mektebi şakirdleri külli (çok) miktarda göz işine mecbur olmamalı ve kuvve-i basariyelerini (görme duyularını) hüsn-i istimâl etmelidirler (iyi kullanmalıdırlar). Sınıflar kâfi derecede tenvir edilmelidir (aydınlatılmalıdır). Sıralar o surette konulmalı ki, zıya daima yandan gelsin. Arkadan ve bilhassa önden tenvir katıyyen caiz (uygun) değildir. Arkadan ve önden gelen zıyadan ictinab etmelidir (kaçınılmalıdır). Zira her ikisi de bâsıra (görme) için muzır (kötü) ve mühlikdir (öldürücüdür).

Tecdid-i Hava (Havalandırma)

Çocukların sıhhatleri ile alakadar olan bir muallime, sınıfın havasının, onu teberrüd husule getirmeksizin (soğutmaksızın), daimi surette tecdid edilmesinde (yenilenmesinde) müteyakkız (uyanık) bulunması lâzımdır. 30 ile 40 şakirdi havi (öğrencisi bulunan), kapalı bir odanın havası süratle pislenir. Çok sıcak ve çok ratıb (rutubetli) olur, ihtiva eylediği hâmız-ı fahm (karbondioksit) bittetric (yavaş yavaş) tezâyüd eder (artar).

Hava-yı mahsur dahilinde (kapalı kalmış havada) hâmız-ı fahm (karbondioksit) gazının nispeti binde dörde vasıl oldukta (ulaştığında) hava fesâd bulmuş addolunur (bozulmuş kabul edilir).

Bu nispet binde ona vasıl oldukta (ulaştığında) muzır olur (zararlıdır). En yeni taharriyata nazaran (araştırmalara göre) bir sınıfta hava, saatte iki ila üç defa tecdid olunmak lazımdır (yenilenmelidir).

İncelediğimiz bu metinde vurgulandığı gibi, iyi düzenlenmiş bir anaokulunda doğal ve mekanik havalandırma sistemi mutlaka bulunmalıdır (Demiriz, Karadağ ve Ulutaş, 2003; s.43).

6. Süpürme, Temizleme ve Dezenfeksiyon

Süpürme

Süpürme keyfiyeti bergün olmalıdır. Fakat süpürmenin toz bulutları hasıl etmek (oluşturmak) ve tozları bir mahalden (yerden) kaldırıp diğer mahale oturtmak demek olmadığı bilmelidir.

Temizleme

Eğer duvarları, yıkanabilir boya ile boyanmış iseler, her hafta yukarıdan aşağıya, tavandan döşemeye kadar râtib (ıslak) bir bez geçirmek kifayet eder.

Mektepler her sene boyanmalı ve senede iki defa umumi surette yıkanmalıdır. Bu temizliklerin icrası taht-ı mecburiyette (zorunlu) olmalı ve bu mektepler için yapılacak nizamnameye idhal (dahil) edilmelidir. Mekteplerin nezâfeti (temizliği) şakirdana nümune-i imtisal (örnek) olacaktır.

Dezenfeksiyon

Büyük şehirlerde mekteplerde dezenfeksiyonu, lüzum gördükçe, belediyeler yapar. Fakat köylerde bunu yapacak kimse olmadığından ancak bu vazîfe o vakit muallimelerin uhdesine terettüb eder (öğretmenlere düşer). Bu sebeple muallimeler, dezenfeksiyonun ne olduğunu ve ne surette icrasını (nasıl yapılacağını) bilmelidirler.

Dezenfeksiyon, bir maraz-ı sari ve müstevliyenin (bulaşıcı ve yaygın hastalık) failleri olan muzır tohumları tabrib ve bu sayede emr-i marazın tevsii ve sirayetini tahdit (hastalığın yayılması ve bulaşmasını sınırlandırmak) maksadıyla icra edilen bir ameliye-i tathriyedir (temizlik işidir). Bu ameliyenin icrası için herhalde mektepte sari bir âfetin zuburu (bir salgının görülmüş olması) şarttır. Yani, bütün eşyanın, hastanın bulunmuş ve temas etmiş olması hasebiyle şüpheli olması lazımdır.

Okul ortamının temiz tutulması, çocuklarda sağlık problemlerinin görülme sıklığını azaltacaktır. Özellikle öğrencilerin sıklıkla kullandığı mekanlar belli sürelerle dezenfekte edilmelidir. İşte incelediğimiz eser, bu durumu çok iyi vurgulamaktadır.

II. Kısım

Bu kısımda ikiden yedi yaşına kadar olan çocukların bedensel ve ruhsal gelişimleri, çocuk sağlığı, beslenme-meşrubat-okul bakkaliyeleri, yani okul kantinleri, beden eğitimi ve oyunlar (serbest oyunlar ile eğitici oyunlar) ve başlıca çocuk hastalıkları konularına değinilmiştir. Bu konularla ilgili bazı metinler ve yorumlar aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir.

1. İkiyden Yedi Yaşına Kadar Olan Çocuğun Neşv-ü Neması

Bu başlık altında okul öncesi çocukların iki yaşından yedi yaşına kadar olan bedensel ve ruhsal gelişimleri o günün bilimsel gelişmelerine göre incelenmiştir. Buradan, Meşrutiyet yıllarında henüz daha anaokulu çocuklarının yaş standardının belirlenmediği ya da çocuk yuvaları, çocuk bakım evleri, kreşler, anaokulları, anasınıfları gibi okul öncesi eğitim kurumlarının ayrışmadığı sonuçları çıkarılabilir. Günümüzde anaokulu öğrencileri 3-6 yaş (36-72 ay) gurubu çocuklardır.

Bu alt başlıkta çocukların bedensel ve ruhsal gelişimlerinin yetişkinlerden farklı olduğu vurgulanarak, okul öncesi çocukluk dönemi irdelenmiştir. Çocukların bedensel ve ruhsal gelişimleri sağlık açısından bir bütün olarak ele alınmıştır.

Eğitim durumlarının belirlenmesinde çocukların gelişim özellikleri ayrı bir öneme sahiptir. Öğretmen, öncelikle öğrencilerinin bedensel, zihinsel ve duygusal durumlarına uygun eğitim öğretimi yapmak durumundadır.

Nemâ-yı Bedeni (Bedensel Gelişimi)

(...)Yukarıdan beri kâbilleri (yetişkinler) ile çocuklar arasındaki farkı ta'dât eyledim (saydım). Bundan maksadım ana mektebi muallimelerine, yed-i terbiyetlerine (eğitmeleri için) tevdi (emanet) edilen küçük adamların henüz nemâ-yı tamını bulmamış (tam gelişmemiş) birer nebat (bitki) olduğunu ve bunları tezyîn ve techîzinden mukaddem (süslenmelerinden vs. önce) terbiye etmek lazım bulunduğunu anlatmaktır. Ana mektebi, kendisine emanet edilen çocuğun her şeyinden evvel bedeni ile meşgul olmalıdır. Çocuğun terakki (ilerleme) ve nemâ-yı bedenîyesini (bedensel gelişmesini) tevkîf (durdurma) edebilecek hususattan tevakkî edip (sakınıp) her suretle nemâ-yı abenkedarını (abenkli gelişimini) teshîl (kolaylaştırma) edecek vesâite (vasıtalara) tevessül eylemelidir (başvurmalıdır).

Nemâ-yı Rûhî (Ruhsal Gelişimi)

Bu babda (bölümde) herşeyden evvel uzvîyet-i insanîyenin (insan uzuvlarının) gayri kabil-i inkisâm (bölünemez) bir mecmua (bütün) olduğunu ve melekât-ı aklıyenin nemâsı (zihinsel yetilerinin gelişmesi), vücudun nemâsının bir kısmından başka bir şey olmadığını bilmeli ve beden ile ruh arasında bir vahdet-i tam (tam bir birlik) bulunduğunu ve birine ârz (gelen) olan bir fenaluktan diğerinin de tamamıyla hisseyâb (hisselenen) olduğunu hatırdan dūr (uzak) tutmamalıdır.(...)

Burada bilinmesi ehem (önemli) ikinci bir nokta daha vardır, o da: nemâ-yı rûhîyenin en büyük müessiri verasettir (kalıttır). Çocuk dünyaya, mevcudiyeti üzerinde mühim roller oynayacak olan ceddinin hüceyrât-ı asabîyesiyile (onlardan getirdiği genler, hücrelerle) meşbu (dolmuş) olduğu halde gelir. Bir çok asırlar muhtelif tesirat altında bulunmuş olan ecdadın hüceyrât-ı asabîyesi (genler, hücreler) ile uğranılan ta'dilâtın (değişikliklerin) muhassalası (bileşkesi) veraset (kalıtım) denilen şeyi teşkil eder (oluşturur).

Çocuk içerisinde yaşadığı muhit vasıtasıyla ruben ancak derece-i sâniyede haiz-i ehemmiyet (ikinci derecede önemli) ta'dilâta (değişime) uğrar. Zaten E. Dupre ile P. Ribierre'nin dediği gibi ananâta perestij (geleneğe tapma, aşırı bağlılık), âdât ve görenekte ısrar, itikad-ı bâtıl ve burâfâta (batıl inançlara ve hurafelere) hürmet gibi temâyülât-ı rûhiye (ruhsal eğilimler) verasetin (kalıtımın) yadigârlarıdır (miraslarıdır). Bunun için hâl-i hazır hıfzıssıhbâsı (günümüzün koruyucu sağlığı) mümkün olduğu mertebe eski terbiyenin çocuk ruhunun tenmiyesinde (gelişiminde) yaptığı fenalıkları ve bunun ilm-i ahval-i rûh (psikoloji) kavânînine (kanunlarına) mugayirâtını (aykırılıklarını) etfal mürebbiyelerine irae ederek (çocuk eğitimcilerine anlatarak) ecdattan müntakıl (geçen) fena temâyülât (eğilimler) ve tezâ-hürât-ı rûhiyenin (ruhsal görünümlerin) sûret-i ta'dil ve ıslahı (değişim ve iyileştirilmesi) ile iştegal etmiştir (uğraşmıştır).(...)

Çocuk mektebe girdiği vakit muallime, yavaş yavaş onunla tanışacak, bedenene neşv-ü nemâsına (gelişmesine) hizmet ettiği gibi rûhen de neşv-ü nemâsı esbâbını (gelişim sebeplerini) tabarri edecektir (araştıracaktır). Zira, o hakiki bir mürebbiye ise, çocuğun hal-i

ictimaiyesinden mütevellid (sosyal yaşamından kaynaklanan) fena şeraiti (koşulları) ta'dile (değiştirmeye) çalışacağı ve bu suretle nemâ-yı fikri ve ahlâkıyesine (fikirselsel ve ahlâksal gelişimine) bezl-i (bol bol) mesâi ve himemden (gayret) geri durmayacağı bedibidir (açıktır). Bu fevkalbad (çok) ağır bir vazîfedir; lakin iyi ifa edilirse çocuğun ilk temâyülâtını (eğilimler) pek nâfi (yararlı) bir surette ta'dil edebilir (iyileştirebilir).

İncelenen eserde de belirtildiği gibi, anaokulu öğretmenin iyi bir gelişim bilgisine sahip olması, eğitim-öğretim sürecinde sınıf yönetimi, program, çocuğu tanıma-değerlendirme ve uygulama çalışmaları açısından başarılı olmasında büyük katkı sağlar (Oktay ve Diğerleri, 2003; s.58).

2. Çocuk Hıfzıssıhhası (Koruyucu Çocuk Sağlığı)

Bu alt başlık altında çocukların eğitimiyle uğraşan öğretmenlerin koruyucu çocuk sağlığına ilişkin bazı temel bilgileri öğrenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle, çocukların sıklıkla karşılaşabileceği bazı hastalıklar ve bunlara karşı öğretmenin alması gereken önlemler açıklanmıştır. Bunlar, daha çok hastalık gelmezden önce alınması gereken koruyucu nitelikteki önlemlerdir.

Ana mektebi çocuğu, her türlü emrazı (hastalığa) yakalanmağa müstaid (eğilimli) bir mevzûdur (bir konumdadır). Çünkü o, dâba küçüik, tohum-u maraz (hastalık tohumu, mikrobu) almağa dâba müstaiddir (eğilimlidir); bu tohumlar infıcarları (çatlama) için müsait (uygun) bir zemini ancak bunların bünyelerinde bulurlar. Çocuk, ailesi nezdinde (yanında) mütecerred (dış dünyadan toplumdaki soyutlanmış) bir halde yaşamakta iken tehlike asgaridir (en azdır); lakin bir sınıfta veya bir mektepte bir çok çocuklar ile birlikte bulunduğu zaman tehlike azami (büyük) olur. Her lahza (an) bu çocukların yekdiğerleriyle temasları, birinde zühur edebilecek (ortaya çıkabilecek) sari bir marazın (bulaşıcı bir hastalığın) diğerlerine pek kolaylıkla intikaline (geçmesine) sebebiyet verir. Bu sebeple nasılsa çocuklar arasında zühur etmiş olan bir maraz-ı sarîyenin (bulaşıcı hastalığın) men'i intişarı (yayılmasını engellemek) için lâ-yenkati (sürekli) nezaret (kontrol) lâzımdır.

Müfettişe, müdire, muallime, tabib intişar-ı emrazı men'e (hastalığın yayılmaması için) el birliğiyle çalışmalı ve böyle bir hal vukuunda nezaret-i taz'îf (sıkı kontrol) etmelidir. Hastalıktan icinâbın (sakinmanın) birinci ve en iyi çaresi genç mekteplerinin temizliğini şiddetle (çok sıkı biçimde) nezaret altında bulundurmaktır. (...)

Muallime, çocuğun yalnız yüzünün, kulaklarının, boynunun ve ellerinin temizliğini temin edecek değil, saçlarının taranmış olmasını ve tıfılatı (bit, pire vb.) ihtiva etmemiş (içermemiş) bulunması ve bununla beraber çocuğun bedeninin alelâde gizli olan aksamının (kısımlarının) yıkanmış olmasını da temine çalışacaktır.

(...) Bir de bu umûmî (genel) muayene ekalli (en az) haftada bir defa çocukların valideleri buzurunda (anneleri önünde) onları mektebe îsâl ettikleri esnada (onları getirdiklerinde) icra edilir. Muallime, valideye temizlikten maksat ne olduğunu ve temiz olmayarak mektebe gelen çocuğu diğerlerinin muhafaza-i sıhhatleri (sağlıklarını koruma) itibarıyla kabulde mazur (böyle çocukları okula almamakta haklı) olduğunu anlatır.

Şurası mukarrer ki (kesin ki), müdire validelere karşı beyan eylediği mütalaatta (açıklamalarda) çok tatlılık ile idare-i lisan edecektir (uygun dil kullanacaktır). Daima, bunda maksadı kendi çocuğunun menfaati olduğu noktasında ısrar edecektir; bu bir mesele-i dirayettir (zeka-bilgi konusudur).

Biz deriz ki ana mektebi, aynı zamanda validelerin de terbiyetgâhıdır (eğitim yeridir). Çocuğna hıfzıssıhhanın emr ettiği (sağlık kurallarının gerektirdiği) gibi bakmayı bilmeyenler bu mektep vesilesiyle onu öğrenecektir. Bir taraftan mektep, diğer taraftan valideler hep birlikte el birliğiyle çalışacak olursa ancak çocuklar, genç yaşlarından itibaren vereceğimiz itiyadât-ı sıhhyeyi (sağlık alışkanlıklarını) bütün hayatlarında muhafazaya muktedir olabilirler (koruyabilirler).

Eserde okulda öğretmenin, çocukların sağlığını korumak için hangi noktalarda dikkatli olması gerektiğine ilişkin konu başlıkları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Temizlik, çocuk sağlığının korunmasında en faydalı önlemlerden birisidir. O halde öğretmenler çocuklara, hem okul ortamında hem de evlerde temizlik alışkanlığı kazandırmalıdır. Temizlik eğitimi, yalnız öğretmenin ya da okulun başaraabileceği bir iş değildir. Onun için öğretmenler, bu konularda bir taraftan çocukların eğitimiyle uğraşırken diğer taraftan anneleri ve aileleri de eğitmek ve onlarla işbirliğine girmek durumundadır.

Hamamlar ile Banyo Duşları

Çocuk muntazaman haftada iki defa istihmam etmelidir (yıkınmalıdır). Bazı hıfzıssıhhaclar (sağlıkçılar) ana mekteplerinin, çocukların banyo etmelerine bâdim (bizi met eden) hamamlar ile mücebbez olmasını (donatılmasını) isterler.

Biz bu kadar ileri varmayacağız. Biz bazı iptidai (basit) teşebbüsleri, daha doğrusu çocuğa ait işlerin bir kısmını validelere (annelere) bırakmak isteriz; valide çocuğuna karşı bir takım vazâifile muvazâftır (görevlerle sorumludur). Valideyi bunlardan tecrid (ayırma) caiz olmaz. Diğer taraftan, böyle bir mektepte ayrıca hamam tesis ve inşası mühim masârfi (harcamaları) icâb ettirir; her mektebin bütçesi buna müsaid (uygun) olamaz.

Yalnız biz bilumüm mekâtibte (tüm okullarda) banyo- duşların tesis olunduklarını görmek isteriz ki, buradan çocuklar haftada ekalli (en az) iki defa geçirilebilsinler.

Çocuğın Elbisesi

Mürebbiye, çocuğın tarz-ı telebbüsü (giyim tarzı) ile alâkâdar olmalı ve valideyi bu babda (konuda) tenvir edecek (aydınlatacak) nesâyih ütasından (nasibat etmekten) geri kalmamalıdır.

Ekseriya amele ve esnaf takımında çocuklar, liuzumsuz yere üst üste giydirilmiş ve bu suretle bir yuğün elbise içerisinde bunaltılmış ve harekete bî- mecal bırakılmış (hareketi son derece kısıtlanmış) olduklarını ve az bir hareketle terlediklerini görürüz.

Valideye, elbise çocuğın serbesti-i harekâtına mani olmamak şartıyla vücudun tagayyürât-ı havaiyeye (hava değişimlerine) karşı muhafazasına mahsus (korunması için) olduğunu anlatmalıdır.

Hareket ve oyun, küçük çocukları tanımlayan en iyi iki sözcüktür. Sağlıklı hiçbir çocuk hareketsiz kalmaz. Hareketin en iyi gerçekleştiği alan ise oyundur. Çocuğun gelişmesi, kendini ve çevreyi tanıyıp anlayabilmesi için yürümeye, koşmaya, sıçramaya, dokunmaya; elini, kolunu, bacaklarını ve bedeninin diğer kısımlarını hareket ettirmeye ihtiyacı vardır (Oktay ve diğerleri, 2003:63). Onun için çocukların giyimi basit, sade ve onun hareketini engellemeyecek şekilde olması gerekir. Eserde Meşrutiyet döneminde bazı ailelerin, çocuklarını bilinçsizce kat kat elbiseler giydirdikleri belirtilerek bunun yanlışlığı vurgulanmıştır.

Mektepte Çocuğun Uykusu

Bu mesele gayet mühim olmakla beraber her nasılsa şimdiye kadar buna lâyık olduğu derecede ehemmiyet verilmemiştir. İki yaşından dört yaşına kadar olan bütün çocuklar evlerinde öğleden sonra uynuyacaklardır. Bu uyku, ekalli (en az) iki, üç saat olacaktır. Bu mutlak surette lâzımdır. Ancak dört yaşından sonra bu gündüz uykusuna olan ihtiyaç bittedriç zâil olur (kıttikçe azalır). İki yaşındaki çocuk oniki saatten ibaret olmak üzere gece uykusuna ve üç saatten ibaret olmak üzere gündüz uykusuna muhtaçtır. Üç yaşında bu nisbet (oran) biraz tenâkus eder (azalır). İki saat gündüz uykusu çocuğa kâfi gelir. Maattesüif (üzülerek söyleyelim ki) şimdiye kadar ana mekteplerinde bu uyku için hiçbir şey ihzâr edilmemiştir (hazırlanmamıştır). Bu sebeple zavallı çocuklar, öğleden sonra kollarını rahlelerinin üzerine dayayarak, başlarını kollarının üzerine bırakıp acınacak bir vaziyette uyurlar. Uyandııkları zaman tamamıyla yorgun ve bütün azası (organları) uyuşuk bir halde uyanırlar. Öğleden sonra olan bu uyku mecburi olmalıdır, çünkü lâzımdır.

Bunların tedâriki (sağlanması) pek çok masrafa muhtaç değildir. İtalya'da sıcaklar ziyade (çok) olduğundan, öğleden sonra yapılacak olan uyku mecburidir. Burada ve daha pek çok mekteplerde İtalyalı Guiseppe Pezzarossa isminde bir muallim tarafından icâd edilip bu nam (ad) ile yâd edilmekte (anılmakta) olan bir takım yataklar kullanılmaktadır.

Uyumak için ana mekteplerinde herhalde çocukların uzanıp rahatça yatmalarına mahsus karyolalar bulundurmak lâzımdır. Bu arzümüzü mevki-i tatbikata (uygulamaya) koymak iktidarından henüz uzagız. Fakat hiç olmazsa karyola tedâriki külfetli bir iş addedildiği takdirde bir dereceye kadar onun yerine kaim olabilecek (geçebilecek) olan arkaları bezden ve mdelicab (gerektiğinde) bükülebilir ve çocuğun yarım uzanmasına hâdim olabilir (hizmet eder) tarzda yapılmış iskemleler kullanılmasını tavsiye ederiz.

Çocuğun Sây (Çalışması) ve Oyunlar ile Derslerin Tevzii (Dağılımı)

Bu mesele büyük bir ehemmiyeti haizdir. Çünkü çocuk ana mektebine girdiğinden itibaren bir hareketsizliğe mahkûm olur. Bu sebeple nemây-ı bedeniyesi (bedensel gelişimi) tehire uğrar (gecikir). Mesela Paris'te kâin (bulunan) bir ana mektebinde evkât (vakitler), zirdeki tarz (aşağıdaki düzen) üzere tevzi olunmuştur (düzenlenmiştir). Bu mektepte iki yaşından-yedi yaşına kadar çocuklar bulunur. Bunlar, yazın sabahın yedisinde ve kışın sekizinde mektebe kabul olunur. Mersime göre ya bahçede veya preanda (okullarda toplanma ve oyun yerinde) saat dokuz'a kadar kalırlar.

Anaokulu günlük vakit çizelgesi

Saat 9 ile 9.15 arası	Temizlik muayenesi, def-i hâcet (tuvalet)
9.15 ile 9.35	Ders
9.35 ile 9.45	Derste tabavvül (çeşitlendirme)
9.45 ile 10.15	Ders
10.15 ile 10.45	Teneffüs
10.45 ile 11	Ders
11 ile 11.05	Derste hareket
11.05 ile 11.25	Çalışma ve ondan sonra mektepten çıkış
11.30 ile 12.20	Mektepte taam edecekler için taam (yemek) vakiti
12.20 ile 1	Teneffüs
1 ile 1.30	Def-i hâcet (tuvalet) ve yıkanma
1.30 ile 2	Ders
2 ile 2.10	Derste tabavvül (çeşitlendirme)
2.10 ile 2.30	Ders
2.30 ile 3	Teneffüs ve def-i hâcet (tuvalet)
3 ile 3.20	Ders
3.20 ile 3.25	Derste hareket
3.25 ile 3.55	Çalışma
3.55	Mektepten çıkma

Derste yapılan tabavvüller (çeşitlendirme): Çocukların ayağa kaldırılıp şarkı ile dolandırılmasından ve bu esnada şarkının güftesine uygun hareketler icra ettirilmesinden ibarettir.

Çocukların buldukları sınıf veya mümarese (alıştırma) salonunda ayrıca çalıştırılmaları taraftarı değilim; çünkü çocukların dimağlarının (beyinlerinin) vaktinden evvel tenmiyesine (geliştirilmesine) başlanmış demek olacaktır.

Şurasını söyleyelim ki bu evkat (vakit) cetveli şakirdanı (öğrencileri) altı, yedi yaşından aşağı yaştaki çocuklardan ibaret olan ana mektepleri için mübalağalıdır (abartılıdır). Niçin bu küçüklerin vakitlerini bahçede oynamak ile geçirtmemelidir?

Rousseau, Pestalozzi, Frobel ve Montessori gibi eğitimciler, çocukların özgür ve sevgi dolu bir ortamda daha iyi yetişecekleri konusunda hem fikirdirler (Aral, 2002:36). Onlara göre oyun, çocukları özgürleştirdiği gibi, aynı zamanda onların hoşlandığı bir uğraştır. Onun için, yoğun ders programları yerine oyun yoluyla öğrencilerin eğitimine öncelik verilmelidir. İncelediğimiz kitapta iki tür oyundan söz edilmiştir. Bunlar, serbest ve eğitici nitelikteki oyunlardır. Her iki tür oyun etkinliklerinde çocukların sağlığı açısından dikkat edilmesi gereken hususlar söz konusudur. Bunlara, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde değinilmiştir.

Ayrıca oyun, çocukların eğitiminde en etkin yoldur. Çocuk yaşam için gerekli olan bilgi ve becerileri oyun içinde kendiliğinden öğrenir. Çocukların her an oynadıkları düşünüldüğünde oyun aracılığı ile eğitim çok kolay gerçekleştirilebilir.

3. Tagaddiye (Beslenme)- Meşrubat (İçecekler)- Mektep Bakkaliyeleri (Kantinleri)

Bu alt başlık altında iki yaşından yedi yaşına kadar olan çocukların sağlıklı beslenme ilkelerine değinilmiştir. Bir günde çocuğun ne kadar kalori alması gerektiği ve anakullarında haftalık beslenme çizelgelerine ilişkin ayrıntılı bilgiler burada ele alınmıştır.

Çocuk daima hal-i tenemmüdedir (gelişme aşamasındadır). Bir taraftan muttasıl (sürekli) boyu ve sikleti (ağırlığı) artar, diğer taraftan oyun oynar ve bu münasabette bir çok hareket icra eyleyerek sarfiyat-ı bedeniyede bulunur (enerji kaybeder). Bu sebeple çocuklar gıdayı iki misli almalıdırlar.

Beslenmenin gereği vurgulandıktan sonra, öğretmenin çocukların beslenmesi sırasında sağlık açısından nelere dikkat etmesi gerektiği ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Örneğin çocuklar yiyip içerken temizlik konusunda nelere dikkat etmelidir?

Yemeğe oturmadan evvel elleri temizçe yıkamak en mühim şerait-i sıhhyedendir (sağlık koşullarındandır); bunun da sebebi, çocuk oynarken ellerini nihayetsiz (her tür) eşyaya dokundurarak telvis eder (kirlendir). Sonra kendisine tahsis edilen (ayrılan) yere oturacak. Tabak ve sürahi vs. önünde bulunacak. Her çocuğun bir havlusu olmak lâzımdır.

Yemeğin büyük bir ebemmiyeti (önemi) vardır.

Mini minilerin yemek yemesi muallimenin nezareti tahtında (kontrolünde) olacak ve muallime aynı zamanda mini minilerin kaşık ve çatal tutmalarını ve kullanmalarını, yiyip içmenin tarz-ı icrasını (yöntemini) onlara tâlim edecek (öğretecek) ve bununla beraber bilhassa yemekleri iyi çığnemeyi öğretecektir.

4. Terbiye-i Bedeniye (Beden Eğitimi) ve Oyunlar

Serbest Oyunlar ile Mürettep (düzenli, planlı) Oyunlar

Oyunlar çocuklar için yalnız bir eğlence değil, aynı zamanda pek mübrem (zorunlu) bir ihtiyaçtır. Çocuk daha beşikte iken oynamak arzusunun izhar eder (gösterir). Keyiflendiği vakit hafif hafif seda (ses) çıkarması, mini mini kollarını oynatması hep oynamak istediğini gösterir. Daha sonra yürümeğe başladığı vakit oturup da elinde çekiştirdiği, yere attığı oyuncaklarla iktifa etmeyip (yetinmeyip) kırdı, çayırda koşmak, arkadaşları ile buluşmak, döğüşmek ister. Oyunların en iyisi, en sıhhyesi de böyle açık havalı yerlerde koşmak, eğlenmektir.

Ana mektebinde ve diğer mekteplerde “disiplin” vesilesi ile bu hareket ihtiyacını ihmâl ediyorlar. Bu hiç şüphe yok ki, Doktor Lagrange’nin dediği gibi, “bu günâ (bu çeşit) taziyekte (baskıda) ileri varmak çocuğun mümaresedeki (alıştırma) zevkini öldürmek demektir”; daha sonra “disiplin”e müvrâât (gözetme) yüzünden ezilmiş olan bu çocuklar genç yaşlarından itibaren mümareset-i bedeniyeye (bedeni alıştırmalara) karşı büyük bir nefret duyarlar.

Terbiye-i bedeniye nokta-i nazarından (beden eğitimi açısından), ana mektebi herşeyden evvel çocuğun bedeninin tenmiyesine (gelişmesine) hâdim olacaktır (hizmet edecektir). (...)

Serbest oyunlar ile mürettep (düzenli, planlı) oyunların ayrı ayrı faydaları vardır. Serbest oyunlar çocuğa harekâtında serbesti-i tamı (tam serbestliği) bahş eder ve bu sayede çocuk istediği gibi yürür, koşar, sıçrar. Hülasa kendi zevkine göre oynar. Mürettep oyun, bilakis çocuğa disiplin itiyadatını (alışkanlığı) bahş eder ve harekâtını tanzim etmeği (düzenlemeyi) tâlim eder (öğretir). Bu iki nevi (çeşit) oyunlardan hangisi olursa olsun müdebbirâne (akıllıca ve öngörü ile) icra edilmelidir.(...)

Sabableyin, çocuk mektebe muvaseletinden (ulaşmasından) itibaren teneffüşhânedi muallimenin nezâreti altında serbestçe oynayarak iyi bir vakit geçirmelidir. Mektep ancak bu vech (bu şekilde) ile çocuğa tatlı gelir. Ve Madam Pape- Carpentier'in dediği gibi, "oynayan çocuk sıhhatini, oynamayandan fazla muhafaza eder ve öğretilen şeyleri ondan daha iyi öğrenir."

Çocukların oynayabilecekleri oyunlar hangileridir?

Bu oyunlar fevkalhad çok ve muhtelifdir. İcra ve tatbik nokta-i nazarından (uygulama açısından) iki nevi'e (çeşide) ayrılır: Eğlenceli oyunlar ve cimmastikî oyunlar. Eğlenceli oyunlar: büyük mişkasta (ölçüde) sarfıyat-ı adalîyeyi icâb ettirmeyen (kas hareketi gerektirmeyen) ve bilhassa çocukları eğlendirmeye muhtas olan (mahsus) oyunlardır. Cimmastikî oyunlar ise, bilakis kuvvet sarfını icâb ettiren ve mümareset-i cimmastikîye (cimmastik alıştırmaları) ile mümteziç (uyuşan) bulunan oyunlardır.

Birinci nevi oyunlar bilhassa yazın ve ikinci nevi oyunlar kışın oynanmalıdır. Yazın ziyade (çok) sıcaklarda çocuklara akabinde (ardından) terlemeği ve çok gayret sarfını (çaba harcamayı) icâb ettiren (gerektilen) yorucu oyunlar oynatmamalıdır; zira bu hal çocukların sıratle zayıflamalarını intaş eder (neden olur). Onun için az yorucu oyunlar oynatmalıdır. Kışın bilakis deveran-ı demi tesrî (kan dolaşımını hızlandıran) ve faaliyeti icab ettirecek (gerektilen) oyunlar oynatmalıdır.(...)

Fransız Maarif Nezâreti Terbiye-i Bedeniye Mecmuası'nda ana mekteplerinde 4 ile 6 yaşındaki çocuklar için şu yolda ifadede bulunuyor: "Ana mekteplerinin 4 ile 6 yaşındaki çocukları için mümareset-i bedeniye (beden alıştırmaları): şarkısız olmak üzere birlikte yürüyüşler ve halka teşkili; bazı harekât-ı maslaha (uygun hareketler); serbest oyunlar; mürettep oyunlar; harekât-ı taklidiye (taklit hareketleri); mekteb mobilyası üzerinde mümareset (alıştırmalar); mümareset-i teneffüsüye (teneffüs alıştırmaları)dur."

Erkek ve kız çocuklarının oyunları aynı olacaktır. Ana mekteplerinde bunları ayırmağa lüzum yoktur. Bir erkek çocuğunun adalesinin (kas) kuvveti, aynı yaştaki kız çocuğunun adalesinin kuvvetine his olunacak (fark edilecek) bir surette faik (üstün) değildir; bemen ikisi arasında fark yok gibidir.

Günümüzde çocuk ve oyun ayrılmaz bir ikili olarak görülmele birlikte, oyun konusunda farklı yaklaşım biçimleri söz konusudur. Ayrıca bir çok araştırmacı çocuk oyunlarını bir sisteme sokmak istemiş ve birbirine benzeyen oyunları sınıflamaya çalışmıştır (Özdoğan, 1997:97). Ne tür oyun olursa olsun, tüm çocuk oyunları çocukların sağlığı gözetilerek düzenlenmelidir. Bütün bu açılardan da, incelediğimiz eser temel bilimsel ilkeleri kapsamaktadır.

5. Başlıca Çocuk Hastalıkları

Bu başlık altında dönemin başlıca çocuk hastalıkları tanımlanmıştır. Bu hastalıklara karşı öğretmenin, hastalığın teşhisi ve alacağı önlemlere ilişkin gerekli bilgi ve uyulması zorunlu kural ve ilkeleri bilmesi vurgulanmıştır.

Çocuk iki yaşına geldiğinde ana mektebinin eşliğini atlar ve bu yaşta bir dereceye kadar ölüm tehlikelerini azaltmış bulunur. An-ı veladetten (doğumdan) uzaklaştıkça hak-kı hayat (yaşama şansı) ziyadeleşir (artar). Filhakıka (gerçekte) veladetin ilk haftalarında nev-zât (yenidoğan) için ölüm tehlikesi pek çoktur.(...)

Bir şabıstan diğere intikal eden emraz (hastalık) tabir-i abirle (başka deyişle) emraz-ı sariye (bulaşıcı hastalıklar) iki nevidir (çesittir): 1- Emraz-ı münten (bulaşıcı hastalıklar). 2- Emraz-ı tffiliye (küçük zararlıların neden olduğu hastalıklar).

Kitapta iki gruba ayrılan çocuk hastalıkları ayrı ayrı betimlenerek öğretmenlerin teşhis, tedavi ve önlemlere ilişkin yapacağı işler açıklanmıştır. Bu hastalık adlarından bazıları şunlardır: Kızamık, gülgiller, verem, kızıl, çiçek, suçiçeği, boğmaca vb.dir. Ayrıca pire, tahta biti, saç biti vb. hastalık bulaştırıcı haşarata karşı alınması gereken önlemler ayrıntılı açıklanmıştır. Bunlara ilişkin orijinal metinleri alıntılanmayı gerekli görmedik. Çünkü günümüzde tıp biliminin gelişmesi, metinde adı geçen bazı hastalıkları hemen hemen tümüyle ortadan kaldırmış ve bunlara karşı alınması gereken önlemleri büyük ölçüde geçersiz kılmıştır. Ancak okul sağlığı açısından, her ne kadar tıp bilimi gelişse de, toplu yaşam alanı olan okullarda öğretmenlerin bazı bulaşıcı hastalıklara karşı uyanık olmaları günümüzde de çok önem taşımaktadır.

Ana Mektebinde Emrâz-ı Sâriyeden (Bulaşıcı Hastalıklardan) Korunma

Bu bölüm, kitabın son kısmıdır ve özet şeklinde yazılmıştır. Burada anaokulu çocuklarının bulaşıcı hastalıklardan nasıl korunacağına ilişkin bazı hususlar tekrar edilmiştir. Bilimsel verilere uygun olan bu hususlardan bir kaç şöyledir:

Anaokulu öğretmenin hepinden evvel en önemli görevi, okulun ve öğrencilerin temizliği konusuna itina göstermesidir. Ayrıca öğretmen, okul doktorunun yardımını da alarak, bulaşıcı hastalıklara karşı gereken tüm koruyucu önlemleri, yerinde ve zamanında almasını bilmelidir. Ancak alınan tüm tedbirlere rağmen okulda bir hastalık ortaya çıkmışsa, bu durumda öğretmenin yapacağı ilk iş, bulaşıcı hastalığa mâruz kalan çocuğu okuldan uzaklaştırmak ve tedavi için aile ve okul doktoru ile işbirliği içine girmek olmalıdır. Hastalıklı çocuğun oturduğu sıra, eşyalar ve oyuncaklar dezenfekte edilmelidir. Okulda öğrencilerin sağlığını koruyucu önlemlerden olarak, her öğrenci okula alınırken çocuğun ayrıntılı sağlık durumunu gösteren sağlık raporları istenmelidir. Bu sağlık raporunda, öğrencilerin daha önce hangi hastalıkları geçirdiği de belirtilmelidir.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

II. Meşrutiyet dönemi (1908-1918) anaokulları, okul ve çocuk sağlığı ile ilgili bu araştırmadan bir takım önemli sonuçlar çıkmakta, bu alanda bazı eğitimsel değerlendirmeler yapılması gerekmektedir. Bunlardan başlıcaları maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Türkiye’de Türklerin Batı örneğine uygun ilk anaokulları, II. Meşrutiyet yıllarında açılmıştır. İlk önce İstanbul, Selânik gibi kent merkezlerinde açılan bu okullara öğretmen bulmakta zorlanılmış ve anaokullarında nasıl bir eğitim-öğretim yapılacağı konusunda bazı güçlükler yaşanmıştır.
2. Avrupa örneğine uygun yapılanma sürecinde gelişen Türk anaokulları, yetişmiş insan gücü ve bilgi eksikliğinden dolayı Türk toplumunun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına tam uyulanamamıştır.
3. Meşrutiyet döneminde anaokullarının kurulup yaygınlaşması için hızlı bir çalışma yapılmıştır. Bunun için Batı dillerinden bazı eserler Türkçe’ye çevirildiği gibi, anaokullarının işleyişini yerinde görüp incelemek üzere Avrupa’ya öğretmen ve öğrenciler de gönderilmiştir.
4. Meşrutiyet döneminde, Ana Muallime Mektebi de açılarak Batıdaki eğitim-sel gelişmelere uygun anaokulu öğretmenleri yetiştirilmeye çalışılmıştır.
5. Ana Muallime Mektebi’nin açılması ve anaokullarının sayılarının giderek artması sonucu, anaokullarına dönük çeşitli sorunlarla ilgili doğrudan çalışmalar yapılmıştır. Okul ve çocuk sağlığı sorunu da bunlardan biri ve en önemlisidir.
6. İşte, anaokullarıyla ilgili çeviri niteliğinde bir eser olan “*Ana Mektepleri Hafızası*” adlı incelediğimiz kitap, okul ve çocuk sağlığı konularında öğretmen okulu öğrencileri ve anaokulu öğretmenleri için temel bir kılavuz niteliğindedir. Dönemin anaokulları için ileri düzeyde bilgiler içeren kitabın içeriğindeki bazı hususların uygulanabilirliği tartışmaya açıktır. Aslında bunlar, çok ileri eğitimsel görüşlerdir. Örneğin anaokullarının fiziksel düzenine ilişkin bazı kriterleri uygulayabilmek, günümüzün bile hedeflerindedir. Örneğin bu hedeflerden anaokullarında doktor ve doktor odalarının bulundurulması önemlidir. Bu koşul, günümüz anaokullarında bile tümüyle sağlanabilmiş değildir (Aktan ve Cömert, 2003:32).
7. “Anaokullarının II. Meşrutiyet Dönemindeki Gelişiminde Okul ve Çocuk Sağlığı” başlıklı araştırmanın konusu olan kitapta, çocuk ve okul sağlığı konularında uyulması gereken bazı temel kural ve ilkeler şöyle sıralanabilir. Bunlar, zamanına göre ve geniş ölçüde günümüz için bile ileri ilkelerdir:
 - a) Çocuk ve okul sağlığı, koruyucu sağlık önlemlerinin alınmasını zorunlu kılar.
 - b) Temizlik, çocuk ve okul sağlığının korunmasında ön koşuldur.

- c) Okulların bulunduğu çevre ve fizikî koşullar, başka deyişle okul ortamı, sağlığa zararlı etkenlerden arındırılmalıdır.
 - d) Okul binaları, güneş enerjisinden yararlanılacak şekilde inşa edilmelidir.
 - e) Sınıfların ve diğer kapalı kullanım alanlarının yeterince aydınlatılması, ısıtılması ve havalandırılması koruyucu sağlık önlemleri açısından gereklidir.
 - f) Okulun iç düzeni, hijyenik koşullar gözetilerek yapılmalı ve okul temizliğinde hijyene önem verilmelidir.
 - g) Beslenme, uyku, oyun ve hareket çocuk sağlığı için önemlidir.
 - h) Oyunlar, çocukları özgür davranmaya ve düzenli olmaya yönlendiren eğitsel özellikler taşımaktadır.
 - i) Okulda bulundurulmuş oyuncaklar, çocukların sağlığını tehlikeye düşürecek özelliklerden arındırılmalı ve kolayca temizlenebilir nitelikte olmalıdır.
 - j) Çocukların bedensel ve ruhsal gelişimleri ile genel sağlık durumları arasında sıkı bir ilişki vardır.
 - k) Okul ve ders programları, çocukların bedensel ve ruhsal özellikleri gözetilerek onların sağlığını geliştirici nitelikte hazırlanmalıdır.
 - l) Anaokulu öğretmenleri, çocuk hastalıkları ve bunlara karşı alınması gereken önlemler konularında bilgili ve bilinçli olmalıdır.
1. İncelediğimiz bu eser, Türk anaokullarının tarihî gelişiminde, okul ve çocuk sağlığı konularında çok önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKLAR

- Aktan, E. ve Cömert, D. (2003). Okul öncesi eğitim sorunlarına genel bakış. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*. Yıl 4, sayı 13, s. 29-36.
- Akyüz, Y. (2004). *Türk eğitim tarihi (M.Ö.1000 - M.S.2004)*. 9. Baskı. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Akyüz, Y. (Ekim-Kasım-Aralık 1996). Anaokullarının Türkiye’de kuruluş ve gelişim tarihçesi. *Millî Eğitim Dergisi*. Sayı 132, s. 7-13.

- Akyüz, Y. (1997). Türkiye’de anaokullarının kuruluş ve gelişim tarihi. *Çocuk Kültürü 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* (Ed: Bekir Onur). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s. 152-180.
- Akyüz, Y. (Mayıs 2004). Anaokullarının Osmanlı’da ilk programları ve ders uygulamaları ile yaratıcı dramının ilk izleri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*. Yıl 5, sayı 51, s. 19-24.
- Aral, N. ve diğerleri (2002). *Okul öncesi eğitim ve okul öncesi eğitim programı*. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.
- Artar, M. (1999). Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların oyun hakkına ilişkin tutumları. *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi* (Ed: Bekir Onur). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s.118-122.
- Demiriz, S. ve diğerleri (2003). *Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim ortamı ve donanım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ebul Muhsin Kemal (1332). *Ana mektepleri hıfzıssıhhası*. İstanbul: Matbaî Âmire.
- Ergün, M. (1996). *Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güler, D. ve Öztürk, F. (Aralık 2003). Türkiye’de okul öncesi öğretmeni yetiştirmeye dönük ilk program ve uygulamalar. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*. Sayı 4, s. 261-275.
- Işık, H. (2004). Öğrenme ortamlarının fiziksel düzeni. *Sınıf Yönetimi* (ed: M. Şişman ve S. Turan). Ankara: Pegem A Yayınları.
- İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933 -Dârülmualimât 1870- (1933)*. İstanbul: İstanbul Kız Muallime Mektebi Yayını.
- Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim düşüncesinde batılaşma*. İstanbul: Vadi yayınları.
- Maarif Nezareti (Şubat- Nisan 1329). *Tedrisat Mecmuası*. Sayı 23, 24. İstanbul: Matbaa-i Âmire, s. 103, 211.
- Maarif Nezareti (1331). *Dârülmualimîn ve Dârülmualimât Nizamnamesi 1331(1915)*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- MEB (2001). *2002 Yılı başında millî eğitim*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Poyraz, H. ve Dere, H. (2001). *Okulöncesi eğitiminin ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oktay, A. ve Diğerleri (2003). *Okul öncesi eğitim programı uygulama rehberi*. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.
- Oktay, A. (1999). Türkiye’de okul öncesi eğitimin gelişimi. *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi* (Ed: Bekir Onur). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s. 289-298.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özdoğan, B. (1997). *Çocuk ve oyun*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, C. (1998). *Türkiye’de diünden bugüne öğretmen yetiştiren kurumlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları.
- www.ielev.org.tr/vakfimiz/lise_mudur.btm.

YAZARLAR HAKKINDA

Prof. Dr. Yahya Akyüz, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde "Eğitimin Sosyal ve Tarihî Temelleri" Bilimsel başkanıdır. Çalışmaları Türk Eğitim Tarihi, tarihî ve güncel öğretmen sorunları, Türk Kültür ve İnkâlap Tarihi ile ilgilidir.

İletişim Adresi: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Cebeci-Ankara

E-posta: yakyuz@education.ankara.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Selçuk Uygun, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi "Eğitim Bilimleri" öğretim üyesidir. Çalışmaları öğretmen eğitimi ile ilgilidir.

İletişim Adresi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çanakkale

E-posta: suygun@comu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Osman Kafadar, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi "Eğitim Bilimleri" öğretim üyesidir. Çalışmaları eğitim tarihi ve eğitim felsefesi ile ilgilidir. İletişim Adresi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çanakkale

E-posta: okafadar66@hotmail.com

ABOUT THE AUTHORS

Prof. Dr. Akyüz is a professor at the Faculty of Educational Sciences in Ankara University and chair of Social and Historical Foundations of Education Department. His research areas include History of Turkish Education, Historical and Current Issues of Teachers, and Turkish Culture and Modernization History.

Correspondence: Prof. Dr. Yahya Akyüz; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Cebeci - Ankara / Türkiye E-mail: yakyuz@education.ankara.edu.tr

Asst. Prof. Dr. Uygun is a professor of Educational Sciences at Çanakkale Onsekiz Mart University. His research areas include teacher training.

Correspondence : Asst. Prof. Dr. Selçuk Uygun; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çanakkale / Türkiye E-mail: suygun@comu.edu.tr

Asst. Prof. Dr. Kafadar is a professor of Educational Sciences at Çanakkale Onsekiz Mart University. His research areas include history of education and philosophy of education.

Correspondence : Asst. Prof. Dr. Osman Kafadar; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çanakkale / Türkiye E-mail: okafadar66@hotmail.com